

HABSBURG MIKSA ÉS A MEXIKÓI CSÁSZÁRSÁG

A mexikói belpolitikai viszonyok és a casus belli

A mexikói belpolitika permanensen kaotikus volt a liberálisok és a konzervatívok küzdelmeire vezethető vissza. A liberális–konzervatív ellentét meghatározó tényezője volt a 19. század első kétharmadának. Ezek az ellentétek nem maradtak meg a politika síkján, mint például Brazíliában, hanem véres polgárháborúba torkollottak. Brazíliában a konzervatívok és a liberálisok között a küzdelem politikai síkon folyt; a parlamentben, az újságok hasábjain, politikai klubokban.¹ Szóba sem jöhetett egy nyílt fegyveres ellentét, hiszen az a rabszolgaságra alapozott társadalomban beláthatatlan következményekkel járt volna. A brazil konzervatívok és liberálisok közös érdeke fűződött a rabszolgaság, illetve az ezt (is) biztosító császárság fenntartásához. A császárság egyben a belső békét és a területi integrációt is jelentette Brazíliában a 19. század folyamán. (Érdekes – éppen témánk, Habsburg Miksa császársága kapcsán – kitérni arra a tényre, hogy Brazíliában és Mexikóban is a függetlenség elnyerése után császárság jött létre. Alapvető különbség volt azonban a császárság létrejöttének körülményeiben.)

Egy európai királyi családból – a portugál Bragança-dinasztiából – származott Brazília császára. VI. João portugál király fia lett a császár 1822-ben Dom Pedro néven.² Ezzel egy legitim uralkodó került a brazil trónra. Ily módon sikerült elkerülni a belső hatalmi harcokat, és nem tudtak megerősödni a helyi hatalmasságok. Végül soron a császárság biztosította a belső békét, az ország területi integritását, amelynek a császárság egyben szimbólumává is lett. Ezzel ellentétben Mexikóban tulajdonképpen egy helybeli hadúr került a mexikói császári trónra.

Mexikó Brazíliával szemben nem békés úton, hanem egy évtizedig tartó véres háborúban vívta ki függetlenségét.³ A harcok folyamán megerősödtek a helyi politikai és katonai hatalmasságok, amelyek bármikor kihívást jelenthettek a központi hatalomnak. A spanyol gyarmati hadsereg kimerültségét, a rivális hadurak viszályát kihasználva Agustín de Iturbide tábornok – átállva a felkelők oldalára – 1821-ben kiadta az Iqualai Tervezetet (Plan de Iguala), amelyben a hadsereg nevében kinyilvánítja Mexikó függetlenségét.⁴

A függetlenségi „nyilatkozat” egyértelműen a mexikói császárság felállítása mellett foglalt állást. Császárnak a spanyol királyt, VII. Ferdinándot javasolta. Ebben már a kortársak is Iturbide hatalomvágyának kifejeződését látták, hiszen kizárt, hogy egy spanyol király elfoglalja a mexikói trónt, lemondva ezzel a spanyol trónról. Amennyiben Ferdinánd nem vállalja a császárságot, és a spanyol királyi családból sem találnak alkalmas személyt, úgy a császár személyéről a mexikói parlament dönt.

Az utolsó spanyol alkirály, Juan O'Donojú és Iturbide írta alá a függetlenséget elismerő okmányt, a córdobai egyezményt, 1821-ben. A córdobai egyezmény kimondja, hogy Mexikó független és szuverén állam, amelyet Mexikói Császárságnak hívnak, és alkotmányos monarchia.⁵

Iturbide számítása bevált. A spanyol uralkodóházból senki sem fogadta el a trónt, annál is inkább, mivel Spanyolország bejelentette, hogy nem ismeri el az alkirály által megkötött egyezményt. Az idő sürgetett, el kellett döntenie a hogyan tovább kérdését. Összeült az Alkotmányozó Nemzetgyűlés, hogy döntsön a független ország

további sorsáról. Iturbide jól tudta, hogy az adott helyzetben csak helybeli személyt választhatnak császárrá, azt, akinek kezében pillanatnyilag a legerősebb fegyveres erő volt. Azaz ő maga.

1822. május 19-én csapatai élén bevonult Mexikóvárosba és július 21-én I. Agustín néven Mexikó császára lett.⁶ Mivel Iturbide a status quót képviselte, a gazdag földbirtokosok és az egyház elfogadta hatalmát, de hangsúlyozni kell, hogy számukra a császárság léte nem volt létkérdés, mint Brazíliában. Az 1820-as években gyakorlatilag nem volt olyan társadalmi réteg Mexikóban, amely a császársághoz kívánta kötni jövőjét. Szinte teljesen mindegy volt, hogy császárság vagy köztársaság szavatolja a status quót. A legnagyobb probléma Iturbide császárságával az volt, hogy nem válhatott nemzeti szimbólummá, mint Brazíliában. Ellenkezőleg, arra nyújtott példát, hogy bárki, nem arisztokrata léte is, elérheti a legfelső hatalmi rangot. Ez pedig arra ösztönözte a helyi hatalmasságokat, hogy „egyenrangúnak” érezvén magukat a császárral, szembe helyezkedjenek a központi hatalommal, és maguk is törekedjenek annak megszerzésére. Amikor Iturbide megpróbált hatalma védelmére diktatórikus eszközökhöz nyúlni (például feloszlatta a Kongresszust), fellázadt ellene az egyik hadúr (Santa Anna), és több lázadó tábornokkal közösen megdöntötte a császárságot. Ekkor derült ki, hogy a császárság Mexikóban mennyire légüres térben mozgott. Iturbide 1823-ban lemondott és külföldre távozott. (Amikor egy év múlva visszatért, kivégezték.)

Míg a legfelső hatalom Brazíliában hosszú időre megerősödött, Mexikóban éppen a függetlenség kivívása, a stabilitásra tett rövid életű kísérlet, a császárság kudarca után indult meg az ádáz harc a hatalomért, amelyet évtizedeken át a liberálisok és konzervatívok élethalálharca jellemezett. Már itt meg kell jegyezni, hogy a rövid életű mexikói császárságból a császárság hívei is azt a következtetést vonták le, hogy követni kellett volna a brazil példát, mindenképpen egy európai királyi házból származó herceget kellett volna a trónra ültetni, hogy elkerüljék a torzsalkodást és biztosítsák a belső békét. Ez a tanulság jön majd elő Habsburg Miksa kapcsán az 1860-as évek derekán. Témánk szempontjából tehát igen fontos, hogy Miksa előtt is volt már császárság Mexikóban, és a császárság hívei megpróbálták az első császárság tanulságait levonni.

Az 1824-es alkotmány visszaállította Mexikóban a köztársaságot. Az első köztársaság alatt, amelynek kormánya konzervatívokat és liberálisokat egyaránt felsorakoztatott, úgy látszott, hogy béke és prosperitás köszöntött Mexikóra. Egy liberális politikus így írt 1824-ben: „Úgy tűnik, hogy konszolidálódott egy tartós kormány, a pártok hallgatnak.”⁷ A politikus azonban nagyot tévedett. A liberális–konzervatív ellentétek hamar kiújultak.

A liberálisok föderális köztársaságot akartak, szemben a konzervatívok centralizált állameszményével. Meg kívánták szüntetni az egyház és a hadsereg kiváltságait. Az egyház a konzervatívok mellé állt. A hadsereg megosztott volt. A tábornokok és a helyi politikusok pillanatnyi érdekeinek megfelelően hol a liberálisokat, hol a konzervatívokat támogatta a hadsereg. Az egyház konzervatívok iránti szimpátiáját növelték a liberálisok gazdasági intézkedései. A liberálisok abból kiindulva, hogy Mexikóban növelni kell a tulajdonosok létszámát, elrendelték az egyházi földek elkobzását és felosztását a parasztok között. A liberálisok álma a „kisbirtokos Mexikó” volt. A konzervatívok felkelésbe törtek ki. A konzervatív kormányt viszont később a liberálisok döntötték meg. „1824 és 1848 között

Mexikóban mintegy 250 lázadás és 31 elnök tette változatossá a politikai élet színeképet, a 31 elnök közül 21 az 1841–1848 közötti években került hatalomra.”⁸

Az 1833–1855-ig terjedő időszakban Santa Anna kihasználva a liberálisok és a konzervatívok küzdelmét – hol az előbbieknél, hol az utóbbiaknál mutatkozva híveként – hét alkalommal volt Mexikó elnöke, elnök-diktátora.⁹ A belviszályokkal küzdő Mexikó és partikuláris érdekeket képviselő, gyengén felszerelt hadserege képtelen volt hatáson kívül védelmet kifejteni az USA expanzív törekvéseivel szemben. Először elvesztette Texast (1836), majd az 1846–1848-as háborúban az Egyesült Államoké lett 2,3 millió km² terület.¹⁰

A mexikói konzervatívok alapértékei is a történelem, az abból levonható bölcsesség, a tradíciók, a nemzet voltak. Amíg a liberálisok az új polgári Mexikó radikális megteremtését tekintették feladatnak, új intézményrendszerrel, az európai liberális értékek (sajtószabadság, vallásszabadság stb.) adaptálásával, a konzervatívok a szerves fejlődés hívei voltak. Szerintük a nemzet vezetője az állam, amely az egyének felett áll és erős. A legfőbb orientáló erő számukra a tradicionalizmus. Ez a társadalom megtartó ereje. A mexikói konzervatívok legjelesebb képviselőjénél, Lucas Alamánnál is kimutatható a politikai szkepticizmus, a pártoktól, a politizálástól, az „elméleti spekulációktól” való elfordulás. Témánk szempontjából fontos megemlíteni, hogy Lucas Alamán már 1846-ban felvetette az *El Tiempo* című újságban, hogy a vég nélküli pártharcokkal legyengített Mexikóban csak egy monarchia segítené. De tanulva Iturbide császárságából és figyelembe véve a brazil politikai példát úgy vélte, hogy a császárság csak akkor lenne sikeres, ha egy külföldi (európai) uralkodóházból kerülne ki a mexikói császár. Tapasztalva az USA felől érkező expanziós törekvéseket, úgy vélte, hogy a monarchia akkor lenne sikeres, ha azt egy európai nagyhatalom támogatná, amely szükség esetén segíthetne Mexikó területi épségének megtartásában. Ezt előkészítendő a konzervatívok egy átmeneti időszakban gondolkodtak. Az átmeneti időszakban egy erős ember, akit a hadsereg jelentős része támogat, venné át diktátorként a hatalmat és előkészítené a politikai „terepet” a császársághoz. A konzervatívok Santa Annát nevezték ki „örökös diktátornak”, miután ő elfogadta öt pontos feltételüket. Ezek: 1. a katolikus vallás megőrzése, 2. a föderáció megszüntetése és a nép részvételével történő választások kiírása, 3. új területi beosztás bevezetése, amely eltörli a jelenlegi államokat, 4. a haderő megfékezése a banditizmust, 5. a Kongresszus megszüntetése és kis létszámú tanácsok létrehozása.

Santa Anna diktátorságának – egyelőre a császárság visszaállításának – a liberálisok 1855-ös győzelme vetett véget. Az 1855-től kezdődő időszakot nevezi a mexikói történetírás reformkornak. Ennek fő tartalma a liberális törvények meghozatala és az 1857-es alkotmányba iktatása (az állam és az egyház szétválasztása, polgári szabadságjogok stb.). A konzervatívok az egyház támogatását élvezve – hiszen a liberális törvények főként az egyházat sújtották – 1858-ban forradalmat robbantottak ki. Megkezdődött a hároméves, véres, az ország gazdasági életére nézve katasztrofális polgárháború a liberálisok és konzervatívok között, amely 1861-ben a liberálisok győzelmével végződött. Az 1860-es elnökválasztáson Benito Juárez döntő fölényrel nyert az egyébként szintén liberális vetélytársával szemben.¹¹

A Juárez-kormány, látva Mexikó fizetésképtelenségét, 1861. július 17-i rendeletével felfüggesztette az ország adósságának visszafizetését. Juárez egy levelében, amelyet Párizsba küldött tájékoztatásul a mexikói követhoz, Fuentéhez, 1861. július 27-én erről így ír: „Harcok még mindig folynak, az államkassza üres... erőszakkal nem lehet pénzt előteremteni, nem lehet abbahagyni a háborút [a

konzervatív gerillák és az elszabadult banditizmus ellen – H. Sz. S.–H. Gy.], mert akkor a társadalmat kitesszük a rablásnak, fosztogatásnak... Ebben a helyzetben nem találtunk mást, mint a szomorú, de elkerülhetetlen intézkedést, hogy felfüggesztjük kiadásainkat, beleértve... a Londonban felvett hiteleket is... Megmentjük a társadalmat, helyreállítjuk gazdaságunkat, hogy később teljesíthessük kötelezettségeinket a megfelelő módon. Ez vezetett bennünket, amikor felfüggesztettük az adósság visszafizetését.”¹² Juárez arra a vádra, hogy a hitelező országok követői is csak a sajtóból értesültek az adósság visszafizetésének elhalasztásáról, azt válaszolta, hogy „az ügy sürgős volt”.¹³ Tény, hogy ügyetlenül, minden diplomáciai szokást mellőzve cselekedett a Juárez-kormány, bár kétségtelen: szükséghelyzetben volt. Juárez abban bízott, hogy a hitelező országok megértik Mexikó helyzetét: „Remélem, hogy Napóleon császár és Viktória királynő minket másként ítélik meg és másként kezel, ha megismerik helyzetünket.”¹⁴ Nem így történt.

Az adósság visszafizetésének felfüggesztése azonnali katonai reakciót váltott ki az érdekelt nagyhatalmak részéről. Londonban Anglia, Franciaország és Spanyolország közös katonai lépésre szánta el magát, hogy kikényszerítse a mexikói kormánytól a júliusi rendelet visszavonását.¹⁵ Spanyol, francia és angol csapatok szálltak partra Veracruzban, a legfontosabb mexikói kikötőben.¹⁶ Bár a mexikói kormány november 23-i titkos ülésén úgy határozott, hogy visszavonja az adósság-visszafizetés felfüggesztéséről szóló rendeletet, amelyet november 26-án publikáltak is, már nem tudta leállítani a katonai inváziót. Azt azonban sikerült elérnie, hogy a mexikói földre lépett csapatok nem lépték túl a mexikói és az inváziós erők által kijelölt demarkációs vonalat (Veracruz és közvetlen környéke).¹⁷ Miután a kormány garantálta az adósság visszafizetését, Anglia és Spanyolország úgy vélte, az erődemonstráció elérte célját, és kivonták csapataikat. Franciaország azonban elérkezettnek látta az időt Mexikóval kapcsolatos terveinek végrehajtására, és az adósságfizetést felfüggesztő törvényt ürügyként felhasználva, azt casus bellinek tekintve, katonai erővel kívánta megdönteni a liberális köztársasági kormányt és Mexikóban egy francia „felügyelet” alatt működő császárságot kívánt létrehozni.

Francia intervenció

III. Napóleon francia császárnak a francia intervenció s hadsereg első vezetőjéhez, Elías Federico Forey tábornokhoz 1862. július 3-án írott instrukciójából kirajzolódik a franciák latin-amerikai terve. Ezek szerint Franciaország „egy erős és virágzó Észak-Amerikai Egyesült Államok létezésében érdekelt [amely képes ellenállni az angol befolyásnak a kontinensen – H. Sz. S.–H. Gy.], de azt nem szeretné, hogy az USA esetleg megszerezze a Mexikói-öblöt, az Antillákat, majd innen kiindulva Dél-Amerikát egyedül lássa el ipari termékekkel”. Ha Mexikóban egy olyan kormány lesz uralmon, „amelyet francia fegyverek segítettek hatalomra, jótékony befolyásukat ki tudják terjeszteni Közép-Amerikára, és az a befolyás terjedne északra és délre, hatalmas lehetőséget teremtve kereskedelmünk számára, iparunknak nélkülözhetetlen nyersanyagot szolgáltatva... Így hát ... politikai érdekünk, iparunk és kereskedelmünk érdeke az, hogy Mexikóba vonuljunk, hogy ott kitérjük zászlónkat és egy császárságot hozzunk létre.” Megnevezi Franciaország jelöltjét is Habsburg Miksa személyében.¹⁸

III. Napóleon tervei szerint Franciaország Mexikó „birtokában” elvágná az USA-t Latin-Amerikától. Az időpont is megfelelőnek látszott az invázióra. Az USA

saját polgárháborújával volt elfoglalva, és semlegességi, valamint az inváziót elítélő nyilatkozatokon kívül mást nem tehetett 1862–1863-ban, a harcok tényleges kibontakozásakor. Angliát gyarmatbirodalma kötötte le, és nem volt számára ajánlatos egy, az USA-val szomszédos állam belügyeibe katonailag komolyan beavatkozni, hiszen ezt a polgárháborús felek az USA-ban részrehajlással magyarázhatták volna. Spanyolországnak szintén nem lett volna szerencsés beavatkozni volt gyarmata megszállásába, hiszen az egész Latin-Amerikában ellenséges reakciót váltott volna ki. Mindez Franciaország számára így szabad utat jelentett.

III. Napóleon a mexikói császárság ügyében nem csak a konzervatívok politikai és katonai erejére és az egyházra számíthatott. (Ez utóbbi a liberális reformok visszavonását, a katolikus egyház háttérbe szorításának megakadályozását várta a császárságtól.) A lakosság egy része is rokonszenvezett a császárság gondolatával. A császárságtól azt várták, hogy véget vet az évtizedes pártharcoknak, polgárháborúknak, megteremtve a belső békét elindítja az igencsak megkészt gazdasági fejlődést. A mexikóiak nem kis keserűséggel látták, hogy az a Mexikó, amely 1800-ban még fele annyit termelt, mint az USA, az 1860-as évekre az USA termelésének már csak 2%-át érte el.¹⁹ A liberálisok a fejlődés felgyorsításának lehetőségét a tőkés fejlődés előtti (félfeudális) akadályok lebontásában és a köztársasági föderális államformában látták. (Ezt szolgálta a gyorsított ütemű törvényhozási láz a liberálisok alatt.) Lucas Alamán konzervatív politikus pedig – mint láttuk – úgy vélte, hogy Mexikón csak egy monarchia segíthet, mégpedig olyan, amelyet erős európai hatalom támogat, mert csak így állhatnak ellen az USA területszerző háborúinak. Az USA-tól való félelmet ébren tartották egyes amerikai politikusok kijelentései, amelyek szerint Mexikó területéből még az amerikai–mexikói háború területi nyereségein felül is el kellene csatolni az USA javára.²⁰ A konzervatívok császárságképébe tehát nem illett bele egy helybéli caudillo császári trónra emelése, mert egyfelől ez nem biztosította volna az erős külföldi, pontosabban európai hátteret, másfelől rossz tapasztalataik voltak az első császársággal. Iturbide császársága, vagy Santa Anna diktátorsága is azt bizonyította, hogy egy helyi caudillo kiemelése csak növeli a többi nagy hatalmú caudillo, vagy ellenpárt étvágyát a hatalomra, és ennek megszerzésére a nagy területű, decentralizált adminisztrációjú országban nagy esélyek is voltak. Juáreznek nem lett igaza akkor, amikor a soledadi megállapodás után azt hitte, hogy Mexikó függetlenségének és területi épségének kérdése megoldódott.²¹ A franciák, akik tehát ürügyként használták az invázióra az adósságügyet, 1862 áprilisában nyílt támadásba mentek át a mexikói csapatokkal szemben.

Juárez április 12-én adta ki kiáltványát, amelyben kifejti, hogy Mexikó még mindig hajlandó a tárgyalásokra a franciákkal, de felveszi a rákényszerített harcot is. Felszólítja a lakosságot, hogy támogassa a nép által megválasztott törvényes kormányt. Végezetül kifejti, hogy Mexikó függetlenségéért harcolni, annyit jelent, mint a latin-amerikai nemzetek függetlenségének, szuverenitásának az eszméjéért harcolni („Mexikó ügye kontinentális ügy”).²² Juárez tehát a mexikói függetlenség ügyét összekapcsolta Latin-Amerika függetlenségével. De nem csak azzal. A franciákkal szövetséges konzervatívok is ellenségek voltak. Juáreznek sikerült a liberálisok ügyét a nemzeti függetlenség, a haza védelme rangjára emelni. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az intervenció és Miksa császársága alatt a háttérben valójában tovább folytatódott a liberális–konzervatív ellentét által fémjelzet polgárháború. A polgárháború – a liberálisok számára – egyúttal szabadságharcra szélesedett.

Forey tábornok, a franciák parancsnoka (1862 szeptemberétől 1863 szeptemberéig) kifejti, „hogy nem a mexikói nép ellen jött harcolni, hanem az emberek egy kis csoportja ellen”, akik félrevezették a népet, eltiporták jogait. Az ő fegyvereivel elnyert szabadságát a mexikói nép arra használhatja, hogy megválassza a neki megfelelő kormányt.²³ Juárez azzal válaszolt, hogy „hazaárulónak kell tekinteni bárkit, aki egyenes vagy közvetett módon segíti a betolakodókat.” Az inváziót magában Franciaországban sem fogadták lelkesedéssel: egyfajta kalandnak tekintette a közvélemény. Voltak, akik élesen elítélték. Victor Hugo például ezt írta a mexikói kormánynak: „Mexikóiak... nem Franciaország az, aki háborút visel veletek, hanem a császárság... Harcoljatok, és ha úgy véltétek, hogy nevem hasznos lehet, használjátok fel.”²⁴

A franciák gyámkodásával Orizabában konzervatív ellenkormány alakult Juan N. Almonte vezetésével, amely harcot hirdet az „úgynevezett alkotmányos kormány barbár és diktatórikus törvényei ellen”. Az ellenkormány új pénzt nyomott ki, amelynek elfogadását a franciák által megszállt területeken kötelezővé tették.²⁵ A francia és a mexikói csapatok első nagy csatájára 1862 májusában került sor, amikor a mexikóiak Pueblánál megverték a franciákat (május 5.). Ez III. Napóleont arra készítette, hogy a kezdetben 6000 fős expedíciós csapatot egy 30 000 fős hadsereggé fejlessze. 1863 októberére az új francia főparancsnok, Achille Bazaine alatt már egy 30 978 fős expedíciós hadsereg szolgált. Ehhez jött még a 4–5 ezer főre tehető mexikói sereg a konzervatív tábornokok vezetése alatt.²⁶ A francia hadvezetésnek még arra is volt gondolja, hogy a trópusi klímát jobban elviselő csapatok is érkezzenek Mexikóba Algériából, Martinique-ről. Külön kitűnt bátorságával az egyiptomi szultán segítségével Szudánban, Núbiában toborzott néger zászlóalj. A császárság alatt ehhez a haderőhöz csatlakozott az osztrák légió (amely három zászlóalja gyalogságból és egy huszár ezredből állt) és a belga király ajándéka: 1500 katona. (Miksa felesége, Charlotte a belga király lánya volt.) 1863–1864 folyamán a császáriak győzelmeit látva nem kevés liberális tiszt is átpártolt a franciák oldalára.²⁷

A már mexikói földön harcoló franciák 1863 májusában elfoglalták Pueblát, a Mexikóvárosba vezető út kapuját. Itt harcoltak a mexikói köztársasági csapatok főerői (kb. 20 ezer ember). Fogságba esett több mint ezer tiszt, köztük González Ortega, a köztársasági főparancsnoka. A franciák felajánlották a tiszteknek, ha aláírnak egy nyilatkozatot, hogy nem fognak fegyvert a franciák ellen, szabadon elmehetnek, ha nem, száműzetésben lesz részük.²⁸ A Juárez-kormány kilátástalannak látva Mexikóváros védelmét, székhelyét San Luis Potosiba tette át. A franciák június 10-én bevonultak az ország fővárosába.

A főváros elfoglalása után Forey tábornok kiáltványában tudatta, hogy a franciák Pueblánál megsemmisítették a köztársasági főerőket, fogságba ejtették a vezető tábornokokat, így döntő győzelmet arattak. Megismételte: azért jöttek, hogy a mexikóiaknak lehetővé tegyék egy olyan kormány megalakítását, amely szabad választásokból születik. Felajánlotta az amnesztiát korábbi ellenfeleiknek, és azt ajánlotta, hogy „felejtsek el a múltat”.²⁹ Forey egy ún. Legfelső Kormányzó Juntát (Junta Superior de Gobierno) nevezett ki, amely feladatául szabta, hogy hozza létre a 215 tagú Tiszteletreméltók Gyűlését (Asamblea de Notables), amelynek a császárság ügyében kellett döntenie. 1863. július 10-én az Asamblea de Notables a következőkről határozott: 1. A föderatív típusú köztársasági rendszer nem felel meg Mexikónak. 2. Egyedül a monarchia „adaptálható” Mexikóban. 3. A császár nem lehet mexikói

születésű és állampolgárságú egyén. 4. Habsburg Miksa osztrák főherceget jelöli a trónra.

E négyes elvet alapul véve az Asamblea kijelenti, hogy „1. A mexikói nemzet államformának az örökletes, mérsékelt monarchiát választja katolikus herceggel. 2. Az uralkodó címe: Mexikó császára. 3. A mexikói császári címet... Ausztria főhercegének, Ferdinánd Miksának ajánlja fel, számára és leszármazottai számára. 4. Előre nem látható esetben, ha Ferdinánd Miksa főherceg nem tudja elfogadni a neki felajánlott trónt, a mexikói nemzet III. Napóleon francia császári felségre bízta, hogy jelöljön ki másik katolikus herceget.”³⁰

Az Asamblea de Notables tehát teljesítette a konzervatívok, az egyház, valamint a középrétegek egy részének óhaját, hogy a köztársaságot császársággá változtassák, ne mexikói (születésű) császárral, akit ráadásul egy erős európai hatalom támogató. A császárságot eldöntő Asamblea brazil mintára alkotmányos monarchiára és nem abszolút monarchiára gondolt. A gond csak az volt, hogy a köztársasági kormány önmagát nevezte alkotmányosnak, mivel az 1857-es köztársasági alkotmányt tekintette alaptörvénynek. Ezért került a szövegbe a moderada (mérsékelt) megnevezés a constitucional (alkotmányos) szó helyett. A császár Mexikóba érkezéséig a végrehajtó hatalmat a régensség jelentette, amely egy tízfős bizottságot nevezett ki Gutiérrez de Estrada vezetésével. Ők ismertették az Asamblea határozatait Miksával és III. Napóleonnal.

Mindeközben a francia és konzervatív csapatok folytatták előrenyomulásukat az igen nagy ország belső területei felé. A főerők veresége után Juárez rendelkezésére csak kisebb-nagyobb gerilla csapatok álltak. A gerilla harcmodor nem volt idegen a liberális csapatoknak, hiszen volt idejük és lehetőségük hozzászokni a konzervatívokkal folytatott hosszú polgárháború alatt. A gerilla harcmodor hatása azonban tompult, mivel a franciákat segítő konzervatív csapatok is rendelkeztek helyismerettel. A franciák Luis Du Pin ezredest bízták meg a gerillaellenes harccal az általuk ellenőrzött területen. Du Pin a felperzselt föld taktikáját alkalmazva próbálta a gerillák háterszágát megsemmisíteni. De a franciák ennek ellenére képtelenek voltak felszámolni a gerilla csapatokat. Ha egy várost kiürítettek, oda bevonultak a köztársaságiak.

1863 novemberében Bazaine tábornoknak, az új francia fővezérnek már 47 667 katonája volt. Bazaine döntést akart kicsikarni a fronton. A főerőkkel északra vonult Juárez megmaradt serege ellen. Egymás után foglalta el Guadalajarát, Moreliát, San Luis Potosít. Ezzel a bányavárosok a császáriak kezébe kerültek. Juárez Saltillóba menekült. 1864-ben saját tábornokai kérték, mondjon le,³¹ de ő azt megtagadta, mondván, hogy a harc nem ellene, hanem a köztársasági államforma ellen folyik. Sokan elhagyták akkor a köztársasági kormányt (Nuevo León nagy hatalmú caudillója, Vidaurri is ekkor pártolt át a császáriakhoz). 1864 elejére a 25 tagállamból már 18-ban a monarchisták voltak az urak. De csak papíron, mert az igen nagy távolságok miatt az erőket nehéz volt koncentrálni, és a franciák hátában új és új köztársaságpartí csapatok szerveződtek, sokszor csak pár száz fővel. De ezek találkozásakor új hadseregek jöttek létre, amelyek vagy elkerülték a nyílt összeütközést a technikai és létszámbeli fölényben lévő franciákkal, vagy vereségük után szétszóródva egyes egységeik más liberális csapatrészekhez csapódtak. Ezen elszórt, változó létszámú csapattek „elméleti egysége” volt a köztársasági hadsereg.

1864 elejére a stratégiai pontokon azonban a császáriak voltak az urak, amikor május 28-án a Novara osztrák hajó fedélzetén megérkezett a mexikói Veracruzba Miksa és felesége, Sarolta.

Habsburg Miksa

Habsburg Miksa, Ferenc Károly és Zsófia bajor hercegnő másodszülött fia 1832. július 6-án látta meg a napvilágot. (Bátyja, Ferenc József, a későbbi császár 1830-ban született.) Míg Ferenc József komoly volt, és már fiatal korában főleg a katonai tudományok érdekelték, Miksa herceg „szeszélyes volt, és annyira csodált jó kedve sokszor egyik pillanatról a másikra mélabúba csapott át. Ellentétben fivérével, neki volt tehetsége a művészetekhez, és fantáziája is ide-oda csapongott. Szerette az állatokat és a különleges virágokat, szívesen olvasott, különösen olyan könyveket, amelyek távoli országokról szóltak. A fiatal főherceg nem csupán álmodozó volt. Érzelmes ember volt, de érzelmei felületesnek bizonyultak...”³² Hajlamos volt a depresszióra és a végtelen lelkesedésre egyaránt.

Életében fontos állomás volt 1856. Két esemény is történt ekkor, amely meghatározta későbbi sorsát. Bátyja diplomáciai útra küldte Párizsba, ahova előítéletekkel érkezett, hiszen III. Napóleon nem ősi dinasztiaiból származott, mint a Habsburgok, és az udvar viselkedése is negatív hatást tett rá. Idővel azonban igen jó, mondhatni, baráti viszony alakult ki III. Napóleon és Eugénia császárnő, valamint Miksa herceg között. Megfigyelhető, hogy amint távolodott bátyjától, főleg annak módszereitől, annál inkább hajlott az európai liberális eszmék felé. Franciaországban szinte lenyűgözte, hogy a császárt a nép választotta uralkodónak. (Később ő is ragaszkodik ahhoz, hogy a mexikói „nép” hívja meg őt császárnak és ne csak a konzervatívok egy csoportja.)

A másik fontos esemény 1856-ban az volt, hogy Brüsszelben megismerkedett I. Lipót lányával, az okos és nagyon szép Saroltával, akit 1857. szeptember 27-én feleségül vett.³³ A fiatal pár Milánóba költözött, mivel Ferenc József kinevezte Miksát a Lombard-velencei Királyság kormányzójának. Az osztrákok azonban hamarosan elvesztették az itáliai tartományokat.

A liberális beállítottságú herceg végleg elvesztette bátyja uralkodási módszereibe vetett hitét, sőt igen sötéten látta Ausztria jövőjét is. Erről tanúskodik apósának írt levele 1861-ből: „Szegény országunk helyzetét, mint ahogy vártam is, zavarosnak és sötétnek találtam. Egyrészt a rothadás, másrészt a forrongás jelei ütköznek majd ki mind nyugtalanítóbban. Minden kísértetiesen hasonlít XVI. Lajos korához. Tanácstalanság és tehetetlenség, nem értik a helyzetet és nem is akarják megérteni... Lehet, hogy túl sötéten látok, de a magánéletemben megteszek minden előkészületet arra, ha bekövetkezne a válsághelyzet.”³⁴

A mexikói konzervatív lobbival a párizsi udvarban először Eugénia császárnőt győzte meg, hogy férje Miksát válassza a mexikói trónra. Azzal érvelt, hogy ha osztrák főherceget segítenek a trónra, Ferenc Józseftől cserébe követelhetik, hogy „szívesebben” mondjon le Velencéről. Ami Ferenc Józsefet illeti, ő örült, hogy „a számára kellemetlen és az osztrákok körében kedvelt öccsétől végre megszabadulhat, és egyúttal növelheti a Habsburg-ház tekintélyét”.³⁵ 1863. október 3-án az Asamblea által kinevezett mexikói bizottság a Trieszt melletti Miramare-kastélyban felkereste Miksát, és hivatalosan is felkínálta számára a mexikói trónt, aki ezt elfogadta. (Azért

kell hangsúlyozni, hogy hivatalosan is, mert természetesen diplomácia csatornákon III. Napóleon, a mexikóiak és Miksa előzetesen egyeztették álláspontjaikat.)

Maga Miksa egy feljegyzésében 1863. november 30-án így ír: „Szabad szellemem, fiatalos, nyílt lényem zavarja, liberális nézeteim pedig nyugtalanítják Ferenc Józsefet, éles nyelvemtől fél, pezsgő temperamentumom megrémíti, utazásokon gyűjtött tapasztalataim a világról féltékenységet ébresztenek benne. Ő az úr, övé a hatalom, és ezt szigorú igazságérzetem el is fogadja. Számomra tehát nem marad más hátra, mint hogy a bölcsesség és a vallásosság álláspontjára helyezkedve, ilyen körülmények között kitérjek, és sértődöttség nélkül visszavonuljak... És ekkor hirtelen felajánlották nekem a mexikói koronát és velem a lehetőséget, hogy becsületesen és törvényesen örökre megszabaduljak a tétlenség, a feledésbe merülő vegetálás súlyos kötelékétől. Ki ne kapott volna két kézzel ez után a lehetőség után?”³⁶ Miksában volt egy nagy adag elhivatottság. Egyetértett Napóleonnal, hogy az ő küldetése Mexikóban, hogy „egy földrészt szabadítunk meg az anarchiától és a nyomortól.”³⁷

Miksa számára a döntés mégsem volt egyszerű. Sok töprengés és vívódás előzte meg a végső elhatározást. Mexikó trónjának elfoglalása ugyanis azt jelentette, hogy végleg le kellett mondani a Habsburg Birodalomról. Miksa eleinte ebbe nem egyezett bele. Megtagadta a családi egyezség nevében nevezett dokumentum aláírását, amelyben bátyja, Ferenc József arra kérte, hogy feltétel nélkül mondjon le minden öröklési jogáról a Habsburg Birodalommal illetően. Miksa csak úgy írta volna alá a lemondást, ha beleszövegezik azt a mondatot, hogy a lemondás „arra az időre szól, amíg az ő dinasztiaja uralkodik Mexikóban”.³⁸ A közte és a bátyja közötti többszöri levélváltás sem vezetett eredményre, végül Ferenc József személyesen felkereste Miramaréban, és 1864. április 9-én meggyőzte őt, hogy írja alá a lemondást.³⁹

1864. április 10-én Miksát Miramaréban Mexikó császárává proklamálták. Thomas a jelenetet így írja le: „1864. április 10-én Miramare dísztermében Miksa fogadja a napok óta várakozó mexikói küldöttséget. A főherceg tengerügyi díszegyenruhájában sápadtan és kissé zavartan hallgatta Gutierrez lelkes szónoklatát, aki a mexikói nép nevében felajánlotta neki a császári koronát. Ezután Miksa megrendülten és reszkető hangon olvasta fel spanyolul az alábbiakat: »A mexikói előkelőségek kijelentésének következtében mostantól joggal tekinthetem magam a mexikói nép választottjának. Így hát teljesült az első feltételem. A francia császár nagylelkűségének köszönhetően azok a kezességek is megvannak, amelyekről a küldöttség első látogatása alkalmával beszéltem.« Miksa lemondott Anglia és Spanyolország támogatásáról. Ez a két ország kételkedve figyelte az eseményeket, és így egyedül Franciaországtól tette függővé a sorsát, annak ellenére, hogy fivére nyomatékosan óvta ettől. Ebben az ünnepélyes pillanatban eszébe sem jutott, micsoda végzetes következménye lehet ennek ránézve. Majd így folytatta a beszédét: »A Mindenható segítségével átveszem a mexikói nép kezéből a koronát, amelyet felajánlott. A nép megvalósította azt a jogát, hogy saját kívánsága és igénye szerint válasszon magának megfelelő kormányt, és bizalmát a Habsburg-ház egyik sarjába fektette, a Habsburgokéba, akik három évszázaddal ezelőtt területeiken megalapították a keresztényi monarchiát.« A beszéd befejezte után a küldöttek hangos éljenzésben törtek ki: »Éljen Miksa császár! Éljen Sarolta császárné!« – kiáltották. Kint 21 ágyúlövés dördült el, és Miramare ormára felhúzták a mexikói zászlót.”⁴⁰

Ugyanezen a napon Miksa aláírta a miramarei szerződést,⁴¹ amelyben elfogadja a francia segítséget. Ezt a szerződést érdemes alaposabban tanulmányozni,

hiszen Miksa sorsát később jelentősen befolyásolta. A szerződés két részből áll, egy nyilvános és egy titkos részből. A nyilvános rész magába foglalja a francia csapatok létszámát, és csak az van benne, hogy akkor hagyják el Mexikót, ha a mexikói császár már meg tudja szervezni saját seregét, hogy helyettesítsék a franciákat. Az idegenlégió (8000 ember) viszont marad összesen hét évig. A francia parancsnokok nem avatkozhatnak a mexikói adminisztráció ügyeibe. A francia expedíciós hadsereg költségeit a mexikói kormánynak kell majd visszafizetni (270 millió frank plusz 3%-os évi kamat). A szerződés titkos részében pontosan, évre lebontva meghatározták a francia csapatok kivonásának időpontjait. Szakaszonkénti kivonást határoztak meg. Úgy vélték, 1865-re 28 ezer, 1866-ban 25 ezer, 1867-ben 20 ezer katona marad Mexikóban. A szerződés aláírása napján Mexikó 200 000 frank hitelt kapott Franciaországtól.

A mexikói trónon

Veracruzban, a hagyományosan liberális érzelmű kikötővárosban hideg fogadtatásban részesült a mexikói földre lépő 32 éves császár és 24 éves felesége. Pueblában, de különösen Mexikóvárosban viszont már pompás fogadtatásban és ünneplésben volt része a császári párnak. Az utcákon tolongott az ünneplő és éljenző tömeg. A város, a konzervatív párt, az egyház vezetői pazar hivatalos külsőségek közepette éreztették a császárral őszinte reményeiket. A katedrálisban felhangzott a Te Deum.

Miksa legfontosabb feladatának a pacifikációt tekintette. A politikai megbékélést azzal akarta elérni, hogy megszünteti a liberális–konzervatív ellentétet. Kormányába mérsékelt liberális politikusokat is bevett (pl. a külügyminiszter a liberális nézeteiről ismert José F. Ramírez lett). Amnesztiában részesítette a politikai elítélteket. Eltörölte a cenzúrát, kihirdette a sajtószabadságot. (A konzervatívok nem kis meglepetésére kiderült, hogy Miksa inkább liberális, mint konzervatív uralkodónak bizonyult, amit későbbi törvényei is bizonyítottak.)

A katonai pacifikációt gyors győzelmekkel kívánta biztosítani. Júliusban a császáriak bevonultak Durangóba. Szeptemberben a republikánusok még egy tömbben lévő hadserege is megsemmisült Majomában. A franciák 1865 februárjában megverték Oaxacában Porfirio Díazt. Szinte Mexikó egésze a császáriaké volt. A császár olyan biztonságban érezte magát, hogy utazgatásokra indult a külső területek felé. Természetesen ezek az utazások azt is demonstrálták a külvilág, főleg a hitelezők felé, hogy a császár ura a helyzetnek. Hatalma stabilizálódott, az országban béke van. 1865-ben nagyon optimista levelet küldött rokonának, II. Pedro brazil császárnak: „Itt a dolgok jól mennek. A bizalom nő. Most olyan anyagi kérdésekkel foglalkozom, mint vasútvonalak, betelepítés stb...”⁴² Egy másik – Bécsbe írt – levélében ezt írja: „Így hát itt szabad országban élek, szabad nép között, ahol olyan alapelvek uralkodnak, amelyekről otthon. Ausztriában még csak álmodni sem szabad. Nincsenek már korlátaim, és itt őszintén elmondhatom, hogy jót akarok. Mexikó sok mindenben elmaradott, anyagi javakban szegény és fejletlen, de a szociális kérdésekben... messze megelőzzük Európát és különösképpen Ausztriát. Itt nálunk egészséges, a beteges európai képzelgések nélküli demokrácia uralkodik, olyan erőteljes és olyan meggyőző, amilyen Önöknél legfeljebb csak ötvenesztendő keserves harc után fog kialakulni.”⁴³

Habsburg Miksa valóban „otthon” érezte magát Mexikóban. Nem arról volt szó, hogy megváltozott és alkalmazkodott a körülményekhez, elfogadta azokat. Miksa mindig is egy „Mexikóra” vágyott. Imádta a trópusi növényeket, a természetet, amely

olyan más volt, mint szülőhazájában. Miksa nem megváltozott, hanem végre „kifejezhette” önmagát. Egyfajta misszionáriusnak érezte magát, aki országot teremt a „semmitől”, egy polgárháború által politikai káoszba süllyesztett országból alkotmányos monarchiát hoz létre, fejlesztve iparát, kereskedelmét.

Mexikót kísérleti terepnek tekintette, de jó értelemben. Olyan országnak, ahol tág tere van az európai fejlődés megismétlésének, hiszen a semmitől kell új országot építeni. Miksa szerint az építkezést segíti, hogy Mexikóban nincsenek az Európában meglévő kötöttségek, és egy alkotmányos monarchia garancia arra, hogy Mexikóban felépül egy a liberális eszmékre épülő „új Európa”. Ez az „új Európa” jó viszonyt ápol az USA-val, de egyben beemelődik az USA és Latin-Amerika közé, így megakadályozza annak terjeszkedését dél felé. Ugyanakkor egy gazdaságilag erős Mexikó kisugárzó ereje idővel materializálódik, és vezető szerepet tehet szert Közép-Amerikában. Sőt távolabb is tekinthetett. Argentína és Brazília egymással rivalizált a hatalomért a déli féltekén, így egy erős Mexikó vezető szerepet tölthetett volna be Latin-Amerikában. Erre elméletileg földrajzi helyzete, gazdasági kincsei, népességének száma is predestinálta.

Miksa mindenekelőtt a politikai békét kívánta biztosítani, hiszen a francia seregek mexikói tartózkodásának időbeli korlátai voltak. Addig kellett a hatalmát politikailag megerősíteni, amíg a francia csapatok mexikói földön voltak. Akik Miksát azzal vádolták, hogy túlzottan is liberális volt, nem értették meg valódi szándékát. Ő azért volt a vártnál – és talán saját belső meggyőződése ellenére is – sokkal liberálisabb, mert meg akarta győzni és meg akarta nyerni ellenfeleit, a liberálisokat. Ahhoz, hogy kibékítse a liberálisokat, bizonyítani kellett liberális meggyőződését. A konzervatívok úgy is a hívei voltak, így – vélte Miksa – türelmesek és megértők lesznek békítő politikáját illetően. Nem így történt; a liberálisok döntő többsége nem bízott Miksában, hiszen a konzervatívok ültették trónra, ezért Juárezék tovább harcoltak ellene. A konzervatívok viszont nem engedményeket vártak az uralkodótól, hanem egy konzervatív Mexikói Császárság alapjainak lefektetését.

Miksának kevés idő adatott arra, hogy álmait megvalósítsa. A rendelkezésre álló néhány év alatt a liberálisoknak nem tudta bizonyítani, hogy intézkedéseit komolyan gondolja, a konzervatívok (főként az egyház) pedig egyre gyanakvóbbá váltak a császárral szemben. Az állandósult polgárháborús viszonyok között pedig képtelenség volt gazdaságfejlesztő álmait megvalósítani. Legfőbb tragédiája abban rejlik, hogy egyedül maradt. A liberálisok nem bíztak benne, a konzervatívok nem értették, vagy gyanúsak találták törekvéseit. A polgárháborús körülmények miatt kevés emberben bízhatott. Idővel egyedül álmai maradtak vele. Egyre inkább tudta, hogy álmai csak álmok maradnak. Talán ez a tudat törte össze legjobban, és ezzel magyarázhatjuk a többször előtörő depresszióját. Öröklődött álmai és a valóság (az egyre ellenségesebb valóság) között. A tehetetlenség érzését még keserűbbé tehetette az a tény, hogy Miksa őszintén megszerette új hazáját, Mexikót és mexikóinak tekintette magát. Méltó akart lenni mexikói elődeihez, Montezumához, Iturbide császárhoz.

A Juárez-kormány Chihuahuaába szorult vissza. Amikor a francia csapatok elfoglalták Chihuahuaát, Juárez Paso del Norte-be menekült. Macska-egér harc volt ez már abban az időben, de Juárez sohasem volt hajlandó elhagyni a mexikói földet, és átmenni a néhány mérföldre lévő USA-ba. Szerinte a köztársasági gerillákban a harci szellemet csak az tarthatja még életben, ha a kormány hazai földön van. Új sereget igyekezett szervezni a Mexikó középső részén tevékenykedő gerillákból.

1864 és 1865 között a katonai sikerek a császárság megerősödését szolgálták. Ugyanebben az időben azonban Miksa elvesztette egyik legfőbb támaszát, az egyházat. IX. Pius pápa és a mexikói egyház úgy vélte, hogy Miksa trónra lépésével gyorsan megoldódnak a mexikói egyház problémái. A reformidőszak liberális törvényeinek visszavonását várták a császártól. Ennek az elvárásnak a nyomatékosítására érkezett Mexikóvárosba 1864. december 7-én a pápai nuncius a pápa levelével.⁴⁴ A pápa az adott „sajnálatos helyzet” megváltoztatását kérte a császártól. Kérte, hogy vonja vissza a reformtörvényeket, azaz adja vissza az egyháznak a már elvett földeket, adjon lehetőséget a szerzetesrendek működésére, állítsa vissza az egyházi esküvő és a vallásos oktatás kötelezettségét. Figyelmezteti a császárt, ne felejtse, hogy az egyház milyen mértékben képes a trón megszilárdulásához hozzájárulni.

A császár 25 ezer pesót adományozott a pápának, és megígérte, hogy néhány napon belül összeállítja a megbékélés alapjául szolgáló elveket. December 26-án át is nyújtotta kilenc pontból álló tervezetét, amelynek az volt a lényege, hogy ugyanolyan jogokat követel az egyházi ügyekben, mint a spanyol királyok annak idején. Minden vallást szabadon gyakorolhatnak, nem ismerte el az egyháznak azt a jogát, hogy bármi címen pénzt kérjen szolgáltatásaiért. Az állam ellenőrizni kívánta az egyházi vagyon esetleges áruba bocsátását stb. Mindezek mellett a császári kormányzat 1865 februárjában kiadott rendeletében nem vonta vissza az egyházi földekről hozott liberális rendeletet, csak azt ígérte, hogy kivizsgálják azokat az eseteket, ahol „törvényellenesség” történt. Egy másik rendeletében pedig a vallásszabadságról rendelkezett.⁴⁵ Amikor az egyházi vezetők tiltakoztak, Miksa azt felelte nekik, az a baj, „hogy a mexikói egyház túlságosan belekeveredett a politikába, a mulandó dolgokba, teljesen elfelejtkezve az evangélium igazi lényegéről. Ha a mexikói nép kegyes és jó, de nem katolikus a szó evangéliumi értelmében, az biztos, hogy az az egyház bűne.”⁴⁶

Miksa egyházzal kapcsolatos politikájában – túl bizonyos Európából hozott liberális felfogáson – ugyanazok a mélyebb okok mutathatók ki, mint Juárez és a liberális kormányok esetén. Először is pénz kellett, de azonnal. 1865 közepére elfogyott a francia kölcsön. Az új, 250 millió frankos kölcsön jelentős része elment a korábbi kölcsön és kamatai visszafizetésére. Az egyházi javak kiárusítása pedig a kincstárat is gyarapította. Másrészt a császár, vagy tanácsadói felmérték, hogy a reformkor egyházi vagyonnal foglalkozó törvényeit illetően óvatosan kell eljárni, hiszen a kialakult helyzetet már senki sem akarja valójában megváltoztatni (kivéve természetesen az egyházat). Az egyháztól elvett földek jelentős részét éppen a császárságot támogató konzervatív birtokosok szerezték meg. A Császárság Ideiglenes Alapszabálya (Estatuto Provisional del Imperio), amely az alkotmányt volt hivatva helyettesíteni, meglepő módon igen sok, az 1857-es liberális alkotmányban szereplő jogot ismer el és erősít meg (például: törvény előtti egyenlőség, személyes szabadság, vallásszabadság, emberi jogok stb.).⁴⁷ Rendelet jelent meg az indiánok jogairól, helyzetük javításáról, a bevándorlás ösztönzéséről. Megalapították a Tudományok és az Irodalom Császári Akadémiáját.

1866 azonban már rossz esztendeje volt a császárnak. A porosz–osztrák háború kitörése miatt III. Napóleon elhatározta, hogy nem fokozatosan, hanem egyszerre vonja ki csapatait, mégpedig 1867 elején. Miksa császár – részben pénzhiány miatt – még nem tudott ütőképes hadsereget felállítani, ezért elküldte Almontét Párizsba azzal a kéréssel, hogy III. Napóleon még három évig hosszabbítsa

meg az expedíciós hadsereg mexikói jelenlétét, mégpedig francia pénzen. A francia császár elutasította a kérést. Miksa felesége 1866 júliusában Európába utazott, hogy kiengesztelje a pápát és megpróbálja rábeszélni III. Napóleont a segítségadásra. Ő sem járt sikerrel.

Amikor a császárt a kudarcok láttán elfogta a depresszió, és visszavonult nyári rezidenciájára, az ügyeket gyakorlatilag a császárnő intézte.⁴⁸ A császárnő aktivitása – Thomas szerint – akkor tört meg, amikor Miksa 1865 szeptemberében Agustín Iturbidét, az egykori I. Agustín császár kétéves unokáját nevezte meg trónörökösnek. (Nekik nem lehetett gyermekük.) Sarolta ettől kezdve visszavonultabban élt. Az európai utat mégis szívesen vállalta, mert reménykedett benne, hogy férjének segítséget (pénzt, katonákat) szerez III. Napóleontól, a pápától, illetve apjától. Párizsban alig akarták fogadni. Nagy nehezen mégis kieszközölte, hogy fogadja a császár. III. Napóleon azonban kijelentette, hogy nem tud segíteni. Férjének igen lakonikusan táviratozta meg a rossz hírt: „Minden haszontalan” (Todo es inútil).⁴⁹ Utolsó kétségbeesésében a pápához utazott Rómába. De IX. Pius is elutasította kérését. Ekkor hisztériás könyörgésbe tört ki. Talán ez már nem is volt tudatos nála. Az orvosok azt állapították meg, hogy elméje elborult és ez visszafordíthatatlan; Sarolta császárné megőrült. Családtagjai visszavitték Belgiumba. Soha nem találkozott már Miksával. 86 éves korában, 1927. január 16-án halt meg Belgiumban Bouchout kastélyában.

III. Napóleon nem csak az európai események miatt aggódott. Túlságosan elhúzódott a kaland. Megváltoztak közben a nemzetközi feltételek. Befejeződött a polgárháború az USA-ban. Andrew Johnson elnök kijelentette, hogy érvényesíteni akarja a Monroe-elvet: Amerika az amerikaiaké. Az USA-nak most egy tapasztalt, a polgárháborúban győztes, erős hadserege volt. Juárez leveleiből látszik, mennyire nagy reményeket fűz a porosz–osztrák háborúhoz és az északiak győzelméhez az USA-ban.⁵⁰ Az USA diplomáciája megélnéülését jelzik a diplomáciai levélváltások az USA és Franciaország között. William Seward amerikai külügyminiszter már 1865. december 6-án azt írta a francia követnek, hogy „a francia hadsereg egy köztársasági kormányt támadott meg, amely mélyen szimpatikus az USA-nak, és amelyet a nép választott meg felcserélve azt egy monarchiával, amely – amíg létezik – a mi saját köztársasági intézményeinkre leselkedő veszélynek is tekinthető.”⁵¹ A franciák megígérték, hogy nem fokozatosan, hanem egyszerre fogják kivonni a csapatokat. Arra számítottak, hogy Ausztria majd pótolja a hiányzó francia egységeket. Az USA azonban jegyzékeket intézett Bécsbe, követelve, hogy Bécs ne avatkozzon be a mexikói eseményekbe. Ha mégis megtenné, az USA nem maradhatna semleges. Ausztria azt válaszolta, hogy kevés önkéntes elküldéséről lett volna szó, de azok elszállítását is leállítja.⁵²

1867 elejére a francia csapatokat Veracruzba összpontosították, és megkezdték a behajózást Franciaország felé. Március 12-én hajóra szállt az utolsó francia katona: Bazaine tábornok. A franciák kivonásának hírére felélénkültek a már 1866 második felében megvertnek hitt köztársasági erők. Most derült ki igazán, hogy az ország területén szétszórva harcoló gerillákból milyen komoly erőket lehet létrehozni. Megfordultak az erőviszonyok: a császáriak 15 ezer katonával rendelkeztek, míg a köztársaságiak 27 ezerrel. Most a konzervatívok közül álltak át sokan a köztársasági oldalra. A köztársaságiaknak volt még egy előnyük: nem kellett az egyes elfoglalt településeken jelentős erőket állomásoztatniuk, mert a franciák kivonásával a konzervatív fegyveres erők már képtelenek voltak visszafoglalni a

liberálisok által elfoglalt településeket. Juárez figyelmeztette tábornokait, hogy nem szabad agyonlőni a foglyokat.⁵³

A császár, aki a gazdasági nehézségek láttán korábban kétszer is le akart mondani, most nem fogadta el Bazaine ajánlatát, hogy utazzon el a franciákkal Európába. Úgy vélte, személyes jelenléte új erőt ad a császárhű erőknek, és talán még megfordítható a sors szekere. 1867 májusában Querétároból vonták össze a császáriak főerőit, mintegy tízezer katonát, Miguel Miramón és Tomás Mejía tábornokok vezetésével. Escobendo köztársasági tábornok 25 ezer emberrel vette ostrom alá a várost. Querétaro elesett, a császár és tábornokai fogságba estek. Államfők, politikusok sokasága kért kegyelmet Juáreztól Miksa számára (Victor Hugo, Garibaldi, az USA).⁵⁴ Amikor Agnes Salm, Salm herceg felesége személyesen könyörgött Juáreznek, hogy kegyelmezzon Miksának, Juárez ezt felelte: „Sajnálom, Madame, hogy itt térdel előttem, de ha Európa valamennyi királya és királynéja térdelne itt, akkor sem kegyelmezhetnék meg neki. Nem én ítélekem fölötte, hanem a népem és a törvény, és ha nem az ő akaratuk szerint cselekednék, akkor a nép nemcsak őt fosztaná meg az életétől, hanem engem is.”⁵⁵

Miksa az alábbiakat írta Juáreznek: „Szívesen áldozom életemet, ha ez az áldozat hozzájárul új hazám békéjéhez és boldogulásához.”⁵⁶ Egy másik levelében azt írta, hogy felesége mellé temessék.⁵⁷ Június 19-én végezték ki Miksát, Mejiát és Miramónt. Miksa utolsó szavai ezek voltak: „Igaz ügyért fogok meghalni, Mexikó függetlenségéért és szabadságáért. Vérem szüntesse meg új hazám balsorsát. Éljen Mexikó!”⁵⁸

Miksa tragikus hőse volt a történelemnek. Császárként kívánt egy döntően republikánus érzelmű országot szolgálni. Mondhatjuk bátran, hogy szolgálni, mert Miksa megszerette Mexikót, azonosult Mexikóval, őszintén törekedett „új hazája” prosperitására. De a sok ellentmondás keresztüzében el kellett buknia. A konzervatívok hívták a trónra, de liberális politikát folytatott. Az egyház támogatta, de ő nem vonta vissza az egyházellenes törvényeket. Idegen szuronyok biztosították hatalmát, amelyet a szomszédos hatalom, az USA nem ismert el. Furcsa fintora a történelemnek az is, hogy holttestét ugyanaz a Novara hajó szállította haza, amely Mexikóba vitte a császári párt.

Juárez győzelme után csak az áruló Vidaurrit ítélték halálra. A foglyokat hazaengedték hazájukba. Juárez 1867. július 15-én vonult be Mexikóvárosba. 16-án kiadott kiáltványában olvasható: „Az egyes személyek, éppúgy, mint a nemzetek esetében a mások jogainak tisztelete maga a béke.”⁵⁹

Jegyzetek

¹ Vö: *Emilia Viotti da Costa: The Brazilian Empire. Myths and Histories.* Chicago. The University Press, 1985., *Leôncio Basbaum: História Sincera da República. Das origens a 1889.* São Paulo. Editora Alfa-Omega, 1976., *Sára H. Szabó-Gyula Horváth: Le Libéralisme, le Conservatisme et le Positivisme au Brésil et au Mexique.* Szeged, Hispánia Kiadó, 1998.

² Vö: *Luís Norton: A corte de Portugal no Brasil.* São Paulo. Nacional (INL-MEC), 1979.

³ *Luis Villoro: La revolución de Independencia.* In: *Historia General de México, El Colegio de México, México Tomo 2.* 1976. 303–357.

⁴ *Plan de Iguala.* In: *Historia Documental de México. Tomo 2.* (E. T. Villar, M. G. Navarro, S. Ross ed.) México, UNAM, 1974. 145–148.

⁵ *Tratados celebrados en la villa de Córdoba.* In: *Historia Documental,* 151–154.

⁶ *William Spence Robertson: Iturbide of Mexico.,* Greenwood Press, New York 1968. 174.

- ⁷ *Michael P. Costeloe*: La Primera República Federal de México. Fondos de Cultura Económica, México 1975. 32–33. D. A. Brading szerint a liberálisok gyengeségeit az okozta, hogy a tulajdonviszonyok megváltoztatására tett törekvéseiket nem kísérte egy intézményrendszer kiépítése, amely azt végrehajtotta volna. Nem készültek fel az ellenállásra sem, amely az intézkedéseket kísérte. D. A. Brading: Liberal Patriotism and the Mexican Reforms. In: Journal of Latin American Studies. 1988 May. Vol. 20. Part 1.
- ⁸ *Wittman Tibor*: Latin-Amerika története. Budapest, Gondolat, 1971. 265.
- ⁹ *Agustin Yañez*: Santa Anna. Espectro de una sociedad. Océano, México 1982.
- ¹⁰ Guadalupe Hidalgo-i békeszerződés. In: Historia Documental, 230–236.
- ¹¹ Az 1861-es elnökválasztás során Juárez 5289, Lerdo de Tejada 1989, González Ortega 1846 szavazatot kapott. *Walter V. Scholes*: Política mexicana durante el régimen de Juárez. 1855–1872. México, 1957. 91. Jellemző, hogy a több mint nyocmillió Mexikóban milyen kevesen járulhattak az urnák elé.
- ¹² Epistolario de Benito Juárez. Fondo de Cultura Económica. México 1957. 259–260.
- ¹³ Uo. 260.
- ¹⁴ Uo. 260.
- ¹⁵ A londoni konferencián a három európai hatalom „megegyezett abban, hogy a jelen konferencia aláírása után elküldhesse Mexikó partjaihoz tengeri és szárazföldi egyesített erőit...” Historia de la Guerra de México desde 1861 a 1867. Con todos los documentos diplomaticos justificativos. (Pedro Pruneda ed.) Elizade y compañía. Madrid, 1867. 116. A mexikói tartozás országokénti megoszlása: Angliának 69 994 544 peso, Franciaországnak 2 084 605 peso, Spanyolorzágnak 9 460 986 peso. Az angol követ jegyezte meg: „a francia követ a londoni konferencián sokkal erősebb nyelvezetet használt, mint én” – holott Mexikó tartozása Angliának nagyságrendekkel nagyobb volt, mint Franciaországnak. *Luis M. Garfias*: La intervención francesa en México. Panorama, México 1980. 8.
- ¹⁶ Először a spanyolok érkeztek 6234 katonával december 17-én. Őket követték az angolok 1862. január 6-án 700, majd a franciák január 8-án 3000 katonával. Historia de Guerra, 20.
- ¹⁷ Ez volt a soledadi előzetes megállapodások (Preliminares de la Soledad), amelyben az inváziós erők elismerték a Juárez-kormányt és deklarálták Mexikó függetlenségének tiszteletben tartását is. Historia de Guerra, 21.
- ¹⁸ *Garfias*: i. m. 62.
- ¹⁹ *Enrique Florescano*: Ensayos sobre el desarrollo económico de México y América Latina. 1500–1975. Fondo de Cultura Económica, México 1979. 172.
- ²⁰ *Scholes*: i. m. 111., illetve *José C Valadés*: Breve historia de la guerra con los Estados Unidos. Diana, México 1980.
- ²¹ Juárez levele 1862. február 23. In: Epistolario, 288.
- ²² Antología de Benito Juárez. UNAM, México, 1972. 129–132.
- ²³ Idézi: *Garfias*: i. m. 64.
- ²⁴ *Garfias*: i. m. 90.
- ²⁵ Decretos de Almonte (1862. június 4., július 19.) In: Historia de la Guerra, 182–183. Almonte a Konzervatív Párt vezetőjeként korábban Európában sokat tett azért, hogy Mexikóban monarchia legyen. Az USA-ban tanult, katoná, majd diplomata volt a korábbi konzervatív kormányok alatt.
- ²⁶ *Garfias*: i. m. 66.
- ²⁷ *Lilia Díaz*: El liberalismo militante. In: Historia General de México. Tomo 3. El Colegio de México, México 1981. 150–151. Itt szeretném megjegyezni, hogy a mexikói közvélemény egy részében a magyar egyenlő a cigánnyal. Egyesek szerint ez arra vezethető vissza, hogy az osztrák légió egy részét a huszárregiment (regimento de húsares) alkotta, amelyben sok volt a magyar cigány, akiket „önkéntes” katonának soroztak be. Bár erre vonatkozóan e tanulmány szerzői semmi bizonyítékot (sem levéltárban, sem visszaemlékezésekben) nem találtak, az elképzelhető, hogy az itáliai háború után, a porosz-osztrák feszültség idején Ferenc József császár, aki egyébként sem volt túl jó viszonyban testvérével, nem akart jelentősebb katonai értéket képviselő csapatot Mexikóba küldeni, így kerülhetett sorra – ha valóban megtörtént –, hogy kóbor cigányokat toboroztak „önkéntesként” bizonyos létszámban.
- ²⁸ A fejtelenség és szervezetlenség következtében 868-an megszöktek (köztük Ortega főparancsnok is). Végül a franciák 532 tisztet hajóztak be Franciaország felé. Historia General de México, 134.
- ²⁹ Historia Documental, 318–320.
- ³⁰ Historia Documental, 320–321.
- ³¹ Carta de Juárez a Manuel Dobladohoz, 1864. január 20. In: Antología, 146–148.
- ³² *Helga Thomas*: A tróntól a vérpadig. Koronás fők a vesztőhelyen. GABO, Budapest 1999. 168–169.
- ³³ Miksa egy testvéréhez írt levélben ezt írja Saroltáról: „Ő kicsi, én magas vagyok, ennek így is kell lenni. Ő barna, én szőke vagyok, ami szintén jó. Ő nagyon okos, ami egy kicsit nyugtalanító, de nincs kétség,

- hogy túteszem magam rajta”. Idézi: *Belinda Naney*: Carlota, Empress of Mexico. Don Mabry's Historical Text Archive. <http://historicaltextarchive.com/sections.php?op=viewarticle&artid=232>. 2003. 03. 10.
- ³⁴ *Thomas*: i. m. 182.
- ³⁵ *Thomas*: i. m. 189.
- ³⁶ *Thomas*: i. m. 190.
- ³⁷ *Thomas*: i. m. 192.
- ³⁸ *Historia General*, 139.
- ³⁹ „Ha ugyanis Miksa nem mond le, akkor bekövetkezett volna az a lehetetlen helyzet, hogy egy mexikói császár kormányozza Ausztriát” – írja Thomas arra utalva, hogy Miksa trónörökös lévén Ferenc József halála után joggal tarthatott volna igényt az osztrák császári trónra. *Thomas*: i. m. 194.
- ⁴⁰ *Thomas*: i. m. 196–197. Sokan: diplomaták, barátok, rokonok óvták Miksát a kalandtól, mondván, félretájékoztatták a herceget a mexikói konzervatív királypártiak és III. Napóleon. Anyja is ellene volt a mexikói útnak. Sarolta nagyanyja sem rejtette véka alá véleményét: „Meg fogják ölni őket!” – mondta. *Thomas*: i. m. 198.
- ⁴¹ *Historia Documental*, 322–325. Miksa még nem hitte (vagy kételyei ellenére sem akarta hinni), hogy III. Napóleon „impériumépítő ambíciói miatt került tragikusan a mexikói politikába”, és még hitte, hogy „a mexikói nép támogatja”. Fernando Maximiliano de Habsburg. Emperor of Mexico (1832–1867). <http://elbalero.gob.mx/kids/history/html/sxix/biomaximiliano.html>. 2003. január 7.
- ⁴² *Luis Weckermann*: México–Brasil; una correspondencia imperial. In: *Historia Mexicana*, 1989. Vol: XXXIX. Num. 1. 241.
- ⁴³ *Thomas*: i. m. 203.
- ⁴⁴ *José Gutiérrez Casillas*: Historia de la Iglesia en México. Ed. Porrúa, México, 1974. 212–213.
- ⁴⁵ *Historia Documental*, 325–326. A vallásszabadságról szóló rendeletet az egyházi vezetők csapásként élték meg, hiszen az 1824-es alkotmány még szinte mint államvallást védte a római katolikus vallást, amelyet a liberálisok élesen támadtak a reformháború után. Az egyházi vezetők egyúttal attól is féltek, hogy egyre több protestáns vallású szivárogo be északról. (A vallási vezetők USA-ellenességét is főleg az motiválta, hogy megőrizték a római katolikus vallás primátusát.)
- ⁴⁶ *Historia de la Guerra*, 320–321.
- ⁴⁷ *Historia Documental*, 327–328.
- ⁴⁸ Miksa szeretett „visszavonulni” a La Borda Quintas nevű haciendára (Cuernavaca város mellett). A La Borda Quintas egykoron Cortez nyári rezidenciája volt. *Thomas*: i. m. 207.
- ⁴⁹ *Naney*: i. m. 4.
- ⁵⁰ Antológia, 210–211., Epistolario, 567–569.
- ⁵¹ Correspondencia diplomática de los EU. In: *Historia de la Guerra*, 377–384.
- ⁵² *Historia General*, 158.
- ⁵³ Epistolario, 674.
- ⁵⁴ Documentos para la historia contemporánea de México. Liechtenstein, Kraus Reprint, Nendeln, 1970. 115–123.
- ⁵⁵ *Thomas*: i. m. 231.
- ⁵⁶ Documentos para la historia, 110.
- ⁵⁷ Miksa úgy tudta, hogy felesége meghalt. Documentos para la historia 108–110.
- ⁵⁸ *Historia General*, 161.
- ⁵⁹ *Historia Documental*, 349–350.